

1. Prvky živelnosti v pokusoch o vymedzenie štruktúry vied o práci

Aktuálnosť teoretických otázok vývinových premien funkcií systému práce v podmienkach rozvinutej výstavby socializmu netreba osobitne dokazovať, lebo práve v tejto etape spoločenského vývinu treba zodpovedne teoreticky orientovať konkrétne premeny štruktúry a fungovania systému práce, spoľahlivo určovať smer i tempo vývinu celostnej štruktúry spoločensko-výrobnej praxe. Preto sa tu nevyhnutne stávajú zaujímavými otázky fungovania a vývinu vied o práci v ich funkčnom vzťahu k objektívnemu systému práce. Celý kompetentný systém vied o práci sa prebúdzá k aktívnej účasti na úlohách progresívnej prestavby systému práce. Veď objektívny systém práce je osobitne zložito štrukturálno-funkčne konštituovaný. Jeho vývinové premeny je dnes naozaj nevyhnutné regulovať za účasti kompetentnej vedy.

Natíska sa tu jednak otázka, „čo treba rozumieť pod objektívnou štruktúrou systému práce“, jednak otázka, „čo treba rozumieť pod pojmom štruktúra systému vied o práci“. Vzniká tu konkrétna úloha vymedziť štruktúru vied o práci a s ňou spojená nezanedbateľná úloha určiť príslušnú predmetnú oblasť vied o práci. Z toho dôvodu, že konkrétne potreby efektívne regulovať progres štruktúry a fungovania systému práce reálne možno zabezpečiť práve len metódami kompetentnej vedy. Tento progres možno zabezpečiť iba metódami vývojaschopnej vedy v jej teoreticko-poznávacom a prakticko-aplikačnom vzťahu k príslušnej predmetnej oblasti.

V tejto súvislosti v poslednom čase nepochybne stále rastie počet prác, ktoré sa z rôznych aspektov dotýkajú tejto tematiky. Pozitívne treba hodnotiť viac monografií a štúdií, ktoré vyjadrujú konkrétne úspechy pri riešení teoreticko-metodologických otázok štrukturovania systému vied o práci i vymedzenia ich predmetu. Treba tu uvítať predovšetkým významné práce sovietskych teoretikov a práce odborníkov v ostatných socialistických krajinách, ktorí zodpovedne, marxisticko-leninsky zdôvodňujú svoje postoje k danému problému. V riešení problematiky štruktúry vied o práci i vymedzenia ich predmetnej oblasti nezaostávajú z úspechmi v zahraničí ani naši odborníci, pracujúci v jednotlivých aplikovaných odboroch vied o práci.

Popri ostatných starších štúdiách treba u nás vysoko hodnotiť najmä najnovší a veľmi podnetný článok známeho pracovníka Československého ústavu práce F. Liptáka. V Syntéze 1974/1 prináša do diskusie vlastnú koncepciu štruktúry vied o práci. Hodnotná štúdia pod názvom *Príspevok k vymedzeniu štruktúry vied o práci* nielen prináša, ale aj vecne rieši dobový problém teórie a praxe vied o práci. Kladie do stredu pozornosti zainteresovaných odborov výsostne aktuálny, typický komplexný vedecký problém. Pochopiteľne,

nehápeme ho ako problém týkajúci sa otázok teórie a praxe vedy, ktoré by sa dnes nedali zodpovedať použitím hotových informácií súčasnej vedy.

O komplexnom probléme tu hovoríme skôr preto, lebo sa dotýka oblasti osobitne zložito štruktúrovanej. V článku sa daný problém rieši ako komplexne postavená teoreticko-metodologická otázka určenia štruktúry interdisciplinárnych odborov vied. Ich oblasťou výskumu je objektívny komplex socio-technicky zložitio syntetizovaných fyzikálno-chemicko-biologicko-antropologických vzťahov štruktúry systému práce. Musí preto zaujímať i pracovníkov v jednotlivých odboroch filozofických vied. Predpokladáme, že ich musí zaujímať, lebo im patrí kompetencia i povinnosť pomáhať teoreticky orientovať vedeckovýskumnú tvorbu na pôde jednotlivých odborov ergonómie s ich náročnými úlohami v epoche vedekotechnickej revolúcie. Uvedenú problematiku odporúčam do pozornosti filozofickej verejnosti, lebo pracovníkom vo filozofii naozaj patrí povinnosť zúčastniť sa na riešení takých úloh teórie a praxe vedy, ktoré robia pracovníkom v špeciálnych vedách ťažkosť. Robia ich najmä v dôsledku živelnosti a jednostranného empirizmu pri riešení úloh v príslušných problémových situáciách.

Treba tu priznať, že v spomenutej štúdii F. Liptáka by sme mohli nepochybné pozitívne hodnotiť celý rad teoretických úvah, ktoré korektne stavajú i úspešne riešia jednotlivé komponenty spomenutého komplexu otázok vymedzenia štruktúry systému vied o práci. Nekladieme si však za úlohu hodnotiť celý takýto komplex teoreticko-metodologických otázok určenia štruktúry systému vied o práci. Chceme zaujať stanovisko výlučne k otázke metodologického východiska pri štruktúrovaní systému vied o práci. V prípustne zjednodušenej podobe sa tu v skrátených úvahách pokúsime poukázať najmä na zvyšky živelnosti v prístupe k danému problému. Súčasne sa pokúsime ukázať základné črty marxisticko-leninského prístupu k úlohám vymedzenia štruktúry vied o práci.

V našom kritickom postoji k metodologickým východiskám odborníka v oblasti aplikovanej vedy, usilujúceho sa vymedziť štruktúru jeho vedy, chceme poukázať len na markantnejšie rozpory v jednotlivých reláciách teoretických úvah. Mienime tu vyjadriť najmä nesúhlas so živelnými operáciami s takými pojmami v príslušných nenáležitých úvahách, ktoré nepatria do teoretickej výzbroje vedy. Máme tu na mysli na jednej strane predovšetkým rozpor medzi správne marxisticky postavenými výrokovými formami v ich abstraktno-teoretickej polohe a na druhej strane rozpor pri konkrétnom riešení otázok v podobe živelného používania pojmov, ktoré patria do arzenálu teoretických koncepcií cudzích marxistickej metodológii vedy.

V článku sa takto napr. pri určení vied o práci v jednej súvislosti veľmi korektne akcentuje systémová povaha a sociálne funkcie týchto vied. Autor píše: „Vedami o práci chápem systém vedeckých poznatkov“, ktorý sa podriaďuje „cieľom zvýšiť spoločenskú efektívnosť ľudskej práce, spoločenských skupín a celospoločensky za optimálnych podmienok v súhlase s vývojovými požiadavkami socialistickej spoločnosti“ (1, s. 3). Pravda v inej súvislosti, kde sa rozoberajú konkrétne metódy tvorby systému vedeckých poznatkov

a kde sa skúmajú konkrétne metodologické východiská pri budovaní systému vedeckých poznatkov, operuje sa už živelne neadekvátnymi pojmami. Vedecký pracovník v oblasti vied o práci vo svojom článku píše: „Pojem »vedy o práci« považujem za pojem konvenčný, ktorý eklekticisticky vyberá z poznatkov jednotlivých vedeckých disciplín...” (1, s. 4)

Nie je tu dostatočne jasne a konkrétne povedané, čo treba rozumieť pod „eklekticistickým výberom poznatkov” a čo „konvenčne orientovaným výberom poznatkov”. No obsah týchto pojmov vo vzťahu k príslušnej navrhovanej schéme štruktúry vied i vo vzťahu k jednotlivým úvahám štúdie v mnohom pripomína naozaj svojho druhu eklekticistický alebo aj konvencionalistický prístup vedca k teoreticko-metodologickej problematike objektívnych prameňov poznatkov vedy i k otázkam integrácie multidisciplinárnych odborov vied v štruktúre systému vedy o práci.

Za relatívne najšťastnejšiu formuláciu podstatných funkčných vzťahov vied o práci, ktorá vyžaduje len viac-menej zanedbateľné formálno-logické spresnenie, považujeme takéto stanovisko autora článku: „Pojem vedy o práci je pojmom »konvenčným« (úvodzovky K. H), vyjadrujúcim nevyhnutnosť využívať poznatky vedy pri štúdiu, usporadúvaní, organizovaní, racionalizovaní, riadení a vykonávaní ľudskej práce. Súčasne vyjadruje nevyhnutnosť z hľadiska vedných disciplín skúmať ľudskú prácu ako objekt skúmania príslušnej vednej disciplíny, a to popri ďalších objektoch, ktoré sú predmetom jej skúmania.” (1, s. 5) Za podstatný v takomto vymedzení funkcií vied o práci považujem predovšetkým akcent na nevyhnutnosť skúmať ľudskú prácu metódami príslušnej vedy. Z tohto hľadiska sa preto žiada domyslieť v príslušných korekciách i navrhovanú schému štruktúry vied o práci. Nedostatočne adekvátne zobrazuje objektívnu štruktúru socio-technického systému práce. Nie je verným obrazom štruktúry vied, ktoré sú kompetentné teoreticky vyjadrovať a prakticky regulovať štruktúru, fungovanie, no najmä vývin systému spoločenskej práce. (1, s. 12)

Považujeme preto za potrebné v našich postojoch k danému problému položiť dôraz predovšetkým na zovšeobecnenú skúsenosť vedy, v súhlase s ktorou sa adekvátne určenie štruktúry vied o práci nerozhoduje eklekticisticky alebo konvenčne. Naopak, rozhoduje sa objektívne povahou samej štruktúry, fungovania a vývinu príslušnej predmetnej oblasti. Domnievame sa, že pokladať v príslušnom kontexte článku pojem „veda o práci” za „konvenčne” daný pojem, rovnako ako priznávať týmto vedám funkcie „eklekticisticky” vyberať poznatky nie je z hľadiska dialektickomaterialistickej metodológie vedy dostatočne dobre zdôvodnené.

Pravda, je potrebné pripomenúť, že tu nemienime pojem „eklekticismus” filozoficky interpretovať. Ani pojmu „konvencia” tu nepriznávame príslušný obsah z hľadiska filozofickej koncepcie konvencionalizmu. Aj napriek tomu nepovažujeme však za dostatočne korektné pomáhať si týmito pojmami v príslušných úvahách už preto, lebo v ich jednostranne empiricky či živelne použitom vzťahu k úlohám určiť štruktúru vied o práci sa nevyhnutne deformujú základné teoretické i metodologické východiská. Pokusy definovať vedecké

pojmy, podobne ako aj úsilie určiť povahu objektívnych javov metódami konvencie alebo v aspektoch eklekticismu treba odsúdiť na pôde vedy. Nevy-
sacíme s nimi najmä tam, kde treba určiť objektívnu povahu štruktúry,
fungovania a vývinu systému vied o práci.

V. I. Lenin nezriedka dokazoval, že „metóda vedy nie je ničím odlišným
od svojho predmetu, obsahu“. Metódu vedy tu možno názorne vyjadriť ako
cestu vedúcu k svojmu cieľu. Táto cesta sa určuje cieľom cesty. Cestu tu treba
chápať ako spoľahlivé určenie smeru a spôsobu postupu k danému cieľu.
Osobitne tu treba podčiarknuť, že „každá takáto cesta je cestou k určitej
predmetnej oblasti, a preto musí nevyhnutne rešpekovať pomery v danej oblasti.
Cesta je tu množinou stretaní sa s príslušnou predmetnou oblasťou“. (2, s. 225)

Takto potom špecificky určitá dialektická štruktúra objektu určuje špeci-
fickosť kompetentnej teórie a metódy vedy. Teoreticky poznávať a prakticky
regulovať dialekticko-štruktúrne vzťahy špecificky socio-technického systému
práce sú kompetentné len adekvátne, špecificky integrované metódy systému
vied o práci. „Vyplyva to z toho, že metóda je nástroj, a medzi nástrojom
a tým, čo sa má nástrojom spracovať, musia byť určité jednoznačné súvislosti.“
(2, s. 240) Podstatné vzťahy poriadku štruktúry poznávacích i aplikačných
operácií sa tu jednoznačne určujú podstatnými vzťahmi poriadku štruktúry objek-
tu poznania alebo aplikácie. Len takto môžu naozaj spoľahlivo viesť k cieľu,
t. j. spoľahlivo teoreticky vyjadrovať i prakticky ovládnuť objektívne zákony
štruktúry príslušnej predmetnej oblasti.

Pojmy, kategórie a zákony, ktoré sa majú aplikovať v prakticky použitom
vzťahu k funkciám štruktúry objektívneho systému práce, musia byť obrazom
podstatných vzťahov alebo zákonov štruktúry a fungovania len špecificky
určitého, kvalitatívneho diferencovaného objektu vedy. Takéto pojmy, kategórie
a zákony sa musia tvoriť v teoreticko-poznávacom vzťahu i využívať v prakticko-
aplikačnom vzťahu len v adekvátnych systémových vzťahoch s príslušným
vyčleneným objektom vedy. V tejto súvislosti preto schému, ktorou F. Lipták
zobrazuje štruktúru vied o práci, nemožno považovať za celkom vyhovujúcu.

Nie je bez chyby najmä preto, lebo nespĺňa požiadavku adekvátnosti štruk-
túry vedy v jej vzťahu k príslušnej štruktúre predmetnej oblasti. Schéma
zahnuje do štruktúry systému vied o práci také odbory prírodných a spoloč-
enských vied, ktoré sú nepochybne kompetentné dotýkať sa zákonitostí štruk-
túry jednotlivých komponentov objektívneho systému práce. Sú však kompet-
entné robiť to len špecificky vlastnými metódami z hľadiska ktorých nevidia
a nemôžu vidieť skúmané komponenty v ich špecificky určenom poriadku,
ktorý je imanentný práve štruktúre systému práce. Predovšetkým preto, lebo
uvažované prírodné a spoločenské vedy študujú štruktúru a fungovanie jed-
notlivých zložiek systému práce v podstatne iných objektívnych reláciách,
ktoré nie sú špecifické pre objektívny systém práce. Študujú jednotlivé zložky
systému práce z kvalitatívne iných aspektov a v iných systémovo-štruktúrál-
nych väzbách. Študujú ich v kvalitatívne rozdielnych vzťahoch determinácie,
než to robia odbory systému vied, integrované v poriadku štruktúry, ktorý
je špecificky adekvátny poriadku štruktúry objektívneho systému práce. Odbory

immanentné systému vied o práci používajú vo vzťahu k príslušnému objektu metódy špecificky vnútorne vlastné práve len tomuto systému odborov vied o práci.

Preto nemožno celkom súhlasiť s našim pracovníkom v oblasti vied o práci ani tam, kde chce diskutovať o svojej konkluzívnej formulácii štruktúry vied o práci. Aj tu sa vedy o práci chápu ako „systém poznatkov získaný z jednotlivých vedných disciplín prírodných a spoločenských vied“ (1, s. 7). V súhrnnom stanovisku autora článku o štruktúre vied o práci je v tejto súvislosti zaujímavý názor, v zmysle ktorého sú kompetentné „skúmať ľudskú prácu“ len „vedecké disciplíny prírodných a spoločenských vied“. Možno tu abstrahovať od technických vied? Myslíme si, že nemožno, lebo prácu treba chápať ako ontotvorný proces, v ktorom sa vývinové premeny pri tvorbe „druhej prírody“ človeka nevyhnutne a trvale zabezpečujú vo veľmi významnej závislosti práve od vývinových premien systému vedeckotechnických informácií. V štruktúre vied o práci sa tu progres podstatne zabezpečuje metódami odborov technických vied, špecificky integrovaných v štruktúre vedy, ktorej poriadok je charakteristický práve len pre systém vied o práci.

2. Marxisticko-leninské metodologické východiská štruktúrovania systému vied o práci

Za dostatočne zdôvodnené a vecne použiteľné tu teda možno považovať len príslušné dialektickomaterialistické metodologické hľadiská. Len ony môžu spoľahlivo poslúžiť pri určovaní povahy štruktúry systému vied o práci. Máme tu na mysli marxisticko-leninské metodologické direktívy, ktorých heuristická hodnota dostala svoj vyčerpávajúci verifikát v experimentálnej praxi špeciálnych vied prírodných, spoločenských i technických. Použiteľné sú teda aj v rovine teórie a praxe vied o práci.

Zastávame názor, že „základom súvislostí medzi vedami je objektívna súvislosť medzi javmi, materiálna jednota sveta. Z tejto jednoty sveta, objektívne rozčleneného na rôzne oblasti, vyplýva aj snaha o jednotu vied“. (3, s. 78) Úspešne vymedziť štruktúru, fungovanie, ale najmä zabezpečiť reguláciu vývinových premien systému vied o práci potom znamená chápať takéto vedy ako objektívne dané samou povahou štruktúry, fungovania a vývinu príslušnej predmetnej oblasti. Pochopiteľne, sú dané len skúsenostne, a teda v konkrétnom poznávacom vzťahu k príslušnej predmetnej oblasti, no nevyhnutne ako štruktúrované, adekvátne objektu poznania.

Kvalitatívne určitá štruktúra vied o práci sa takto odvádza od príslušnej kvalitatívne určitej objektívnej štruktúry predmetnej oblasti. V tejto súvislosti hovoríme, že jednotlivé vedy sa navzájom objektívne diferencujú. Kvalitatívne sa štruktúrálno-funkčne diferencujú v závislosti od objektívnej, kvalitatívne diferencovanej štruktúry a fungovania príslušnej predmetnej oblasti: Len tak je reálne možné, aby konkrétny teoretický systém kvalitatívne diferencovanej vedy adekvátne odrážal a potom i spoľahlivo v praxi reguloval objektívne zákonitosti príslušnej kvalitatívne vymedzenej predmetnej oblasti.

Za nezanedbateľné metodologické východisko určenia štruktúry systému vied o práci treba preto považovať primárne určenie štruktúry objektívneho systému práce. Na začiatku tu možno vystačiť s tým, že určíme objektívny systém práce s jeho relevantnými socio-technickými komponentmi, s väzbami týchto komponentov a vývinom väzieb komponentov. Relevantnými socio-technickými komponentmi štruktúry systému práce tu rozumieme najmä človeka, techniku a pracovné prostredie, za väzby týchto komponentov tu považujeme ich funkčné spojenia a vývinom väzieb tu treba rozumieť vývinovú integráciu funkcií komponentov štruktúry.

Ak tvrdíme, že objektívny systém práce sa tvorí v dialektickej jednote funkcií človeka, techniky a pracovného prostredia, ide, pochopiteľne, len o abstraktné určenie relevantných zložiek štruktúry systému práce. Neuvažujeme tu ani o všetkých komponentoch štruktúry daného systému, ani o všetkých funkčných väzbách komponentov v celostnom systéme práce. Neskúmame tu napr. ani zložité interné závislosti človeka a techniky vo vzťahu k predmetu práce, abstrahujeme tu od jednotlivých kvalitatívne rozdielnych faktorov pracovného prostredia, ktoré bezprostredne a podstatne determinujú interakciu človeka a techniky v konkrétnom pracovnom procese vôbec a v technologickom procese osobitne. Konečne sa tu nezaobráame ani takou relevantnou zložkou systému práce, ako je sám poriadok alebo organizácia štruktúry systému práce.

Abstrahujeme tu od komplexu socio-technických komponentov štruktúry systému práce preto, lebo vo vzťahu k danej téme chceme položiť dôraz len na základný metodologický predpoklad náležite zdôvodneného vymedzenia štruktúry vied o práci. Osobitne tu mienime podčiarknuť, že štruktúra systému vied o práci je aposteriórne objektívne daná povahou štruktúry systému práce, je od objektu odvodenou štruktúrou vedy. Zdôrazňujeme tu skutočnosť, že takúto štruktúru systému vied o práci možno vo všeobecnej rovine charakterizovať základnými znakmi. Možno ju charakterizovať ako do systému integrovanú štruktúru interdisciplinárnych odborov vied, imanentných alebo vnútorne vlastných len a len tejto štruktúre systému.

V štruktúre takýchto odborov systému vied o práci tu nie je prvotný ani subjektívny faktor konvencie, ani akokoľvek interpretovaný eklekticismus výberu poznatkov z jednotlivých zainteresovaných odborov prírodných alebo spoločenských vied. Vo vzťahu ku konkrétnej štruktúre systému vied o práci je prvotná práve objektívna štruktúra systému práce, charakteristická svojou kvalitatívnou určenosťou, diferencujúcou sa od všetkých ostatných predmetných oblastí vied prírodných, spoločenských i technických v celostnom systéme vedy, tak ako to vyjadruje pripojená naša schéma. Štruktúra, fungovanie a vývin socio-technického systému práce sú tu dané objektívne takou integráciou funkcií častí celku, ktorá z neho robí špecificky určitý, kvalitatívne diferencovaný systém.

Objektívnu systémovo-štruktúrálnu špecifickosť takéhoto celku treba náležite teoreticky vyjadrovať v pojmoch alebo poznatkoch disciplín, ktoré sú štruktúrované do systému vedy, adekvátneho objektu. O povahe takéhoto systému

vedy, adekvátneho danému objektu, o vnútorných štruktúralno-funkčných väzbách odborov vied o práci aj o samých poznatkoch týchto vied sa rozhoduje len v špecificky určitom teoreticko-poznávacom vzťahu k príslušnej predmetnej oblasti. Systémové usporiadanie štruktúry odborov vied o práci i systém ich poznatkov o objektívnej štruktúre systému práce tu charakterizujú dva základné znaky:

a) pojmy, kategórie a zákony systému vied o práci odrážajú podstatné vzťahy príslušnej kvalitatívne diferencovanej predmetnej oblasti v rovine objektu a

b) logické spojenia takýchto pojmov, kategórií a zákonov v rovine vedy o príslušnom objekte dávajú štruktúre teoretických skúseností vedy taký poriadok, ktorý mení sumatívny súbor získaných poznatkov na systém informácií, adekvátny objektu.

Takýto systém informácií je preto problematické budovať metódami mechanického vyberania poznatkov z odborov prírodných alebo spoločenských než, ktoré sa získavajú v poznávacom styku s inou predmetnou štruktúrou než tou, ktorou rozumieme objekt systému vied o práci. Naozaj problematická by tu bola optimálne efektívna tvorba systému poznatkov vied o práci za predpokladu, že by sa orientovala eklekticisticky len samými „metódami“ konvencie, a to súčasne len v rovine tradičných prírodných a spoločenských vied.

V. Filkorn v tejto súvislosti napísal: „Pretože každá štruktúra je vymedzená a všeobecná, metóda musí byť presná, nezávislá od ľubovôle používateľa, čo je záruka kontrolovateľnosti, záruka spoľahlivosti postupu k cieľu.“ (2, s. 226) Metódami vied o práci tu rovnako treba rozumieť postupnosť operácií, ktoré sú jednoznačne objektívne určené. Východiská voľby konkrétnych metód vedy treba chápať ako objektívne dané štruktúrou príslušnej predmetnej oblasti. Určiť postupnosť poznávacích, rovnako ako aj aplikačných operácií tu znamená vychádzať z objektívne vymedzenej predmetnej oblasti. Tu nevystačíme ani konvenčne, ani s eklekticisticky daným výberom krokov, ak naozaj majú bezpečne priviesť k cieľu. Voľba takýchto krokov alebo metodologických operácií, vedúcich k zmocneniu sa cieľa, objektu, rozhoduje sa povahou tohto cieľa, objektu.

V. V. Orlov píše, že „prudký rast hraničných disciplín, spojený s nevyhnutnosťou poznávať vzťahy »nižších« a »vyšších« stupňov vývinu hmoty, patrí k významným zvláštnostiam súčasnej etapy vývinu vedy“ (4, s. 33). Rast hraničných disciplín si zasluhuje pozornosť najmä tam, kde sa fyzikálno-chemicko-biologické pohyby hmoty integrujú v systéme práce ako v relevantnej zložke spoločenského pohybu. Treba dobre poznať, ako sa takéto „nižšie“ formy pohybu hmoty, integrované v systéme práce, podriaďujú funkciám štruktúry „vyššieho“ spoločenského pohybu, ale najmä ako možno ovládnutím štruktúry systému práce regulovať vývinové premeny jednotlivých zložiek štruktúry celostného systému spoločensko-historickej reality.

Dobre poznať a ovládnuť takéto vzťahy štruktúry systému práce predpokladá odmietnuť živelné alebo jednostranne empirické pokusy „vyberať potrebné poznatky“ z jednotlivých prírodných alebo spoločenských vied. Štruktúru, fungovanie i vývin systému práce treba vidieť v jeho konkrétnych, zložito

interne i externe determinovaných socio-technických vzťahoch, a teda v aspektoch teoreticko-metodologických skúseností príslušného systému vied o práci.

V tejto súvislosti považujeme za správne v celostnom systéme vedy rozlišovať jej dve podmnožiny špecializovaných vied:

1. Je to jednak podmnožina tradičných špecializovaných vied prírodných, spoločenských a technických, ktorých predmetnú oblasť nevyhnutne tvoria i jednotlivé komponenty systému práce. Tieto komponenty sa týmito tradičnými vedami neštudujú z aspektov vlastných odborom systému vied o práci v ich štruktúrálno-funkčných vzťahoch k objektívnemu systému práce. Neštudujú sa teda metódami systému vied o práci. Záujmovou sférou špecializovaných tradičných vied sú i jednotlivé komponenty systému práce. Sú to, pravda, vzťahy príslušných komponentov mimo systému práce (človek, technika), v ich väzbách so širšími determinantmi spoločenskej a prírodnej reality. Tu sa ich nepochybne treba teoreticky i prakticky zmocňovať na báze ďalšieho rozvoja špecializácii v procese diferenciacie týchto tradičných vied. V tradičnom vzťahu k príslušnému objektu štúdia ich význam nevyhnutne ďalej porastie. Rozumieme nimi tradičné odbory fyziky, chémie, biológie, sociológie a odbory technických vied i jednotlivé ich užšie špecializácie. Charakteristickým znakom týchto odborov sú objektívne zdôvodnené tendencie uplatniť sa gnozeologickými i aplikačnými funkciami v hraniciach vzťahov, ktoré sú vnútorne vlastné ich vyčlenenému predmetu, spätému s prírodno-historickou a spoločensko-historickou realitou vôbec.

2. Vo vzťahoch týchto tradičných odborov vied sa v celostnom systéme vedy, pravda, súčasne tvorí i podmnožina dobových hraničných, špecificky rovným spôsobom sa integrujúcich interdisciplinárnych odborov vied. Ich vedeckovýskumnou záujmovou sférou sú špecificky hraničné vzťahy základných foriem pohybu hmoty, známe ako systémovo-štruktúrne vzťahy, ktoré v kvalitatívne rozdielnych integráciách tvoria jednotlivé relatívne samostatné systémy v celostnej štruktúre hmotného univerza. Takýto systém hraničných vied sa tvorí i v podobe špecifickej integrácie zákonitých vzťahov komponentov štruktúry socio-technického systému práce. Vzniká tu preto naliehavá potreba primeraného, systémového, teoretického i praktického zmocnenia sa objektívnych zákonitostí takýchto špecificky multidisciplinárnych hraničných vzťahov.

Známy sovietsky teoretik N. V. Markov dokazuje, že „v súčasnom období vedeckotechnickej revolúcie sa tendencia k integrácii, k syntéze vied nielen ustavične zosilňuje, ale stáva sa dominujúcou... , rozvoj vedeckého poznania sa tu uskutočňuje na hraniciach vied“. (3, s. 79) V oblasti vied o práci, vo vzťahu k ich predmetnej oblasti sa takáto integrácia vied a syntéza ich výsledkov poznania na hraniciach integrovaných vied stáva objektívne danou dobovou nevyhnutnosťou.

Vieme, že jednotlivé komponenty štruktúry pracovného procesu sú špecificky integrované v celostnom systéme práce v takej podobe, aká nemá obdobu v štruktúre ostatných systémov prírodno-historickej alebo spoločensko-historickej reality. Máme tu na mysli také komplexy hraničných interdisciplinárnych

odborov, ktoré dnes poznáme ako socio-technické subsystémy špecificky integrovaných hraničných odborov v systéme vied o práci.

Z tohto aspektu možno konkrétne domyslieť i diskutabilné vymedzenie štruktúry vied o práci, aké sa nakoniec uvádza v závere štúdie F. Liptáka. Toto konkluzívne vymedzenie odporúčame domyslieť jednak tam, kde sa nedovoľne abstrahuje od metodologických povinností špecificky integrovať kompetentné hraničné odbory vied o práci, a súčasne tam, kde sa neprimerane zjednodušene skúmajú zdroje teoretických poznatkov vied o práci len na pôde disciplín prírodných a spoločenských vied. Ukázali sme, že abstrahovať pri definovaní vedy od špecificky určitých metód danej vedy znamená robiť veľkú chybu: podobne ako určiť za prameň informácií o špecificky kvalitatívne diferencovanom systéme práce len informácie prírodných a spoločenských vied, ktoré sa tvoria v gnozeologickom styku s rozdielnymi predmetnými oblasťami. Systém odborov vied o práci sa tu neskúma ako objektu adekvátne integrovaný systém hraničných odborov, ktoré sú kompetentné robiť analýzu a syntézu relevantných, špecificky socio-technických funkčných vzťahov komponentov poriadku štruktúry systému práce.

Ak v tejto súvislosti platí, že prakticky určovať povahu vývinových premien systému práce treba kompetentnými teoreticko-metodologickými nástrojmi integrovaných hraničných odborov vied o práci, potom z toho pre systém takýchto odborov vyplývajú dve významné úlohy:

1. Úloha náležite metodologicky domyslieť naliehavé povinnosti integrácie kompetentných hraničných interdisciplinárnych odborov do systému relatívne samostatnej vedy o práci v celostnej sústave vied, v záujme zabezpečiť maximálne efektívne riešenie príslušných vedeckovýskumných úloh.

2. S touto úlohou bezprostredne súvisí i povinnosť splniť osobitné metodologické úlohy: budovať teoretický systém vied o práci pre konkrétne významné úlohy generalizácie a systemizácie dosahovaných informácií. Je to predovšetkým metodologická úloha venovať osobitnú pozornosť potrebám teoretickej formácie empirických skúseností, ktoré sa tvoria na pôde jednotlivých hraničných odborov systému vied o práci.

V závere považujeme za správne ešte raz poznamenať, že našimi pripomienkami sme nemienili hodnotiť celý obsah článku F. Liptáka. Zaujímali nás tu práve škodlivé živelné metodologické východiská, menej šťastne formulované východiská, ktoré autor témy svojou koncepciou priniesol do diskusie. Preto sú svojím spôsobom rovnako zaujímavé pre pracovníkov vo filozofii, ako aj v aplikovaných odboroch vied o práci. „Rýchly rast hraničných odborov si dnes vynucuje systematické rozpracovanie všeobecnej teórie hraničných vied, ktorá sa svojou univerzálnosťou dostáva do kompetencie filozofie. No zatiaľ sa rodí viac-menej živelne v rovine empirických vied.“ (4, s. 19) Rozoberaný článok to jednoznačne a veľmi presvedčivo dokazuje.

Považovali sme tu preto za potrebné ukázať aspoň toľko, že marxistickoleninské metodologické východiská sa pri riešení daného problému podstatne odlišujú od tých, ktoré sa živelne budujú na neurčitých pojmoch „konvencie“ a „eklekticismu“. Postavili sme preto proti živelným hľadiskám a vágnym

pojmom, ktoré nepatria do vedy, dialekticko-materialistické metodologické hľadiská, i keď len v skrátenej podobe. Takéto hľadiská treba rešpektovať pri riešení náročných teoretických i praktických otázok výstavby štruktúry hraničných odborov vied o práci.

Pravda, treba tu konštatovať, že uvedený článok priniesol i mnoho teoreticky cenných úvah, ktoré by si zasluhovali osobitné hodnotenie. Článok ako celok, odhliadnuc od živelnosti kladenia i riešenia nastolených otázok, hodnotím ako významný, veľmi aktuálny príspevok odborníka pracujúceho v oblasti aplikovaných vied, usilujúceho sa o výstavbu systému vied o práci. Nepochybne splnil svoju pozitívnu úlohu. Formuloval konkrétny metodologický problém výstavby systému vied o práci a takto nastolil diskusiu o celom komplexe teoretických otázok, ktoré svojou povahou prerastajú do roviny filozofických vied.

V záujme ďalšieho vývinu štruktúry a fungovania systému práce i celého systému našej spoločensko-výrobnej praxe nemožno nechať riešenie takýchto otázok živelnosti. V našich úvahách sme preto chceli vyjadriť nesúhlas práve so živelným prístupom k úlohám vymedzenia štruktúry vied o práci. V diskusnom príspevku k pokusu odborníka v oblasti ergonómie definovať pojem vied o práci sme chceli ukázať neplodnosť operácie takými pojmami ako „eklekticismus“ a „konvencionalizmus“. Usilovali sme sa zaujať kritické stanovisko práve k jednotlivým formám živelnosti a prejavom empirizmu v dobovom snažení vymedziť štruktúru vied o práci a určiť ich výskumnú oblasť.

Pokúsili sme sa na konkrétnom prípade ukázať, akých chýb sa dopúšťajú odborníci na pôde aplikovaných vied, keď vo svojich metodologických východiskách, pri vymedzovaní štruktúry vedy a jej predmetu živelne používajú pojmy „teoretického“ arzenálu metafyziky a idealizmu. V tejto súvislosti sme uviedli vlastnú koncepciu štruktúry systému vied o práci a stručne vyjadrili jej základné marxisticko-leninské metodologické východiská. Usilovali sme sa tu položiť dôraz jednak na použiteľnosť dialektikomaterialistických princípov objektivity a vývinu pri štrukturovaní vied, adekvátne ich predmetnej oblasti, a súčasne poukázať na nevyhnutnosť diferencovať dnes v celostnom systéme vied tradičné prírodné a spoločenské vedy od dobových nových, špecificky integrovaných interdisciplinárnych odborov vied, aké sa tvoria v štruktúre systému vied o práci.

Do centra pozornosti pracovníkov vo filozofii i v špeciálnych vedách sme v tejto súvislosti — okrem iného — mienili položiť trvale aktuálne úlohy starostlivosti o efektívnu, skutočne produktívnu pracovnú jednotu filozofie a špeciálnych vied. Diskusia vecne argumentuje, že náležitá filozofická orientácia vedeckovýskumnej tvorby na pôde jednotlivých odborov špeciálnych vied v epoche vedeckotechnickej revolúcie rozhodne neprestáva byť aktuálna. Bez spoľahlivej filozofickej orientácie je problematické úspešné riešenie aj takej komplexnej teoreticko-metodologickej otázky, akou je otázka vymedzenia štruktúry vied o práci.

1. LIPTÁK, F.: Príspevok k vymedzeniu štruktúry vied o práci. Syntéza, 1974, č. 1.
2. FILKORN, V.: Pojem metódy. Filozofia, 1972, č. 3.
3. MARKOV, N. V.: Vedeckotechnická revolúcia: analýza, perspektívy, dôsledky, Bratislava 1972.
4. ORLOV, V. V.: Hraničné vedy a marxistická koncepcia rovin. Filozofické vedy, Moskva 1969.

Schema

vzťahu vied o práci k ich objektu a k ostatným vedám
v systéme vied

